

Renata Kotlarz

Środowisko rodzinne jako inspirator tworzenia zainteresowań ogólnych u dzieci w młodszym wieku szkolnym

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (18-19), 240-247

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Środowisko rodzinne jako inspirator tworzenia zainteresowań ogólnych u dzieci w młodszym wieku szkolnym

Wprowadzenie

Dziecko tworzy, początkowo nieświadomie już od niemowlęcia. Następnie przez kolejne etapy życia będzie próbowało eksperymentować, poszukiwać, odkrywać a w końcu tworzyć i zdobywać odpowiednią wiedzę pod opieką bliskich matki i ojca.

Rodzina stwarza dziecku odpowiednie warunki, kierując jego rozwojem, uczy rzeczy dobrych i wartościowych.

Poprzez rodzinę, jej zainteresowania i formy spędzania czasu wolnego, dziecko odkrywa świat i jego poszczególne aspekty.

Obok rodziny duży wpływ na kształtowanie się zainteresowań ogólnych dzieci w młodszym wieku szkolnym ma szkoła. Ponieważ podczas zajęć szkolnych i pozaszkolnych dzieci poznają nowe zagadnienia, nabywają nowe wiadomości i poszerzają zdobyte wcześniej.

Zaś od twórczej inwencji nauczyciela oraz formy prowadzonych przez niego zajęć zależy czy dziecko będzie poszerzało swe wiadomości i zainteresowania.

1, Zdefiniowanie pojęcia „zainteresowań” z punktu widzenia psychologii i pedagogiki

Zainteresowanie ujmowane jako proces, zakłada określony stosunek do przedmiotów lub osób. Stosunek ten cechuje się tendencją do mobilizacji uwagi i trwałości jej skupienia na przedmiocie, dążenie do zajmowania się nim i pozytywne nastawienie uczuciowe. Stosunek ten ma charakter poznawczy: przedmiot budzi zaciekawienie, a jego poznawanie wiąże się często z przyjemnością.

Zainteresowanie należy do pojęć złożonych.

Należy zaznaczyć, iż bliskie pojęciu zainteresowania są pojęcia zaciekawień, upodobań i zamiłowań. Charakteryzowane bywają przez rolę jaką w nich odgrywają uczucia, działanie, uwaga.

Przez S. L. Rubinsztejna zainteresowanie definiuje się jako: „pewien kierunek

uwagi, myśli i zamiłowań, może zostać wywołane przez wszystko, co w jakiś sposób wiąże się z całą sferą uczuć ludzkich. Skierowując wszystkie procesy psychiczne na określone tory, zainteresowanie uaktywnia równocześnie taką działalność człowieka, która jest zgodna z kierunkiem jego zainteresowań”¹.

A. Gurycka twierdzi, iż „zainteresowanie jest to właściwość psychiczna, która przybiera postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonym nasileniu i przejawia się w wybiórczym stosunku do otaczających nas zjawisk to znaczy:

- 1) w dostrzeganiu określonych cech, problemów,
- 2) w przeżywaniu różnorodnych uczuć (pozytywnych lub negatywnych) związanych z brakiem, nabywaniem i posiadaniem wiedzy”².

Natomiast E. Clapare'de uważał, że zainteresowanie jest przejawem potrzeby „jest to instynkt, potrzeba, która dąży do zaspokojenia”.

Zainteresowania uwarunkowane biologicznie są stałe, lecz „przedmioty i czyny rozbudzające zainteresowanie dziecka ulegają zmianom wraz z jego rozwojem”³.

Jak twierdzi S. Szuman obcujemy wówczas z przedmiotem „w jakimś swoiście osobistym kontakcie” przejmując się tym co poznamy⁴.

Dla E. Clapare'dea zainteresowanie jest potrzebą umysłową, wywołującą działalność, która ma tę potrzebę zaspokoić.

D. H. Fryer (1931) definiuje zainteresowanie ze względu na przedmioty i czynności, które to zainteresowanie wywołują.

Zainteresowania są to więc:

- 1) uczucia przyjemne lub nieprzyjemne związane z przedmiotem i czynnościami (nazywa on je zainteresowaniami subiektywnymi).
- 2) reakcje pozytywne lub negatywne, które przejawiają się w uwadze lub zachowaniu się (zainteresowania obiektywne)”⁵.

Zainteresowanie według D.H. Fryer'a jest to zachowanie polegające na zachowaniu lub odrzuceniu. Musimy mieć na uwadze, iż zainteresowania powstają i kształtują się w kontaktach ze światem zewnętrznym.

Dla dzieci w młodszym wieku szkolnym charakterystyczny jest płynny i niestały charakter zainteresowań, zawsze zarówno w tym wieku jak i późniejszych okresach zainteresowania dzieci w znacznym stopniu odzwierciedlają zainteresowania ich otoczenia społecznego.

¹ M. Żebrowska, Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, Warszawa 1986, s.64

² M. Przetacznikowa, Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży, Warszawa 1967, s. 21

³ D. Super, Psychologia zainteresowań, Warszawa 1972, s.11

⁴ S. Szuman, Psychologia wychowawcza wieku szkolnego, Warszawa 1947, s. 241

⁵ D.E. Super, Psychologia..., s. 23

2. Klasyfikacja i typy zainteresowań u dzieci w młodszym wieku szkolnym

Rozważając klasyfikacje i typy zainteresowań interesującym się staje to co wywołuje u danego dziecka powtarzające się zaciekawienia i to co przede wszystkim badawcze. Zaś ciekawość dziecka jako czynnik zainteresowań nie dotyczy „świata w ogóle”, chociaż na tej ogólnej ciekawości wszystkiego często wyrasta, lecz pewnej wybranej dziedziny rzeczywistości.

I tak jedno dziecko interesuje się np. zwierzętami, inne kwiatami, maszynami sprzętem itp. W zakresie swoich zainteresowań gromadzą one bogatą wiedzę.

R. Więckowski wyróżnia „dwa typy podstawowych zainteresowań: bierne i czynne”.⁶

Należy zaznaczyć, iż w nauczaniu początkowym zaczynają się kształtować zainteresowania poznawcze, często nie mające charakteru trwałego. Są to dopiero początki procesu kształtowania się i rozwoju zainteresowań.

Pojawiające się zainteresowania dzieci należy podtrzymywać, wzmacniać, aprobując takie działania, które pozwolą dziecku odczuć, że w pewnej dziedzinie uzyskało efekty.

D. E. Super dokonał klasyfikacji zainteresowań, które dostarczają kategorii zjawisk ułatwiający opis faktów. Uczulają na występowanie kategorii zjawisk, które mogą ująć uwadze bez tego czynnika mobilizującego ich spostrzeżenia.

Klasyfikacja zainteresowań ułatwia poznanie i charakterystykę zainteresowań dzieci oraz wykreślenie ich profilu zainteresowań.

Klasyfikacje zainteresowań są także przydatne przy wyznaczaniu celów wychowania.

Cel pracy wychowawczej dotyczy ukształtowania określonych zainteresowań, może także uwzględnić wyznaczone przez klasyfikację treści i cechy kształtowania zainteresowań.

Treść zainteresowań jest synonimem kierunku zainteresowań oraz oznacza tę grupę przedmiotów i zjawisk, a więc dziedzinę rzeczywistości, której dotyczy aktywność poznawcza jednostki.

D. E. Super wspomina o dziesięciu znanych mu systemach kategoryzacji treści zainteresowań. Występujące tam kategorie dzieli na: zawodowe, rzeczowe, czynnikowe oraz kategorie zainteresowań dzieci⁷.

Klasyfikacja zainteresowań jest bardzo ściśle powiązana z wiekiem dzieci.

Dla badania zainteresowań dzieci przygotowano w Polsce własną szczegółową klasyfikację treści zainteresowań. Przy jej opracowaniu wiernie się trzymano modelowej definicji zainteresowań i brano pod uwagę przedmioty (kierunek, treść) aktywności poznawczej dzieci.

⁶ R. Więckowski, *Zainteresowania dzieci w młodszym wieku szkolnym*, „Życie Szkoły” Warszawa 1985 nr 1

⁷ A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Warszawa 1989, s. 57

Jak twierdzi A. Gurycka „Walorem przedstawionej klasyfikacji jest:

- 1) jej podstawowa spójność jaką stanowi poszukiwanie przedmiotów aktywności poznawczej ucznia
- 2) obszerny zestaw przedmiotów zainteresowań (...)
- 3) określenie przy tym globalnych treści (...)
- 4) otwartość klasyfikacji zezwalająca na uzupełnienia jej na podstawie siatki ogólnej treściami szczegółowymi, które wraz z rozwojem cywilizacji będą stawać się nowymi przedmiotami faktycznych zainteresowań.⁸

Zainteresowanie u małego dziecka charakteryzuje treść. Mówiąc o treści zainteresowań mamy na uwadze dwa jej aspekty.

Kierunek zainteresowań - ich przedmiot (treść) oraz zakres treści czyli wielość przedmiotów szczegółowych składających się na treść.

Siła zainteresowań - częstotliwość aktów poznawczych (zaciekawień) występujących w stosunku do przedmiotu zainteresowań w określonej jednostce czasu (słabe, przeciętne, silne).

Obok treści zainteresowań (kierunku), trzecią cechą zainteresowań jest ich zakres. Mówimy wtedy o zainteresowaniach ogólnych i szczegółowych.

W treściach zainteresowań dzieci w wieku szkolnym uwzględnia się dwa stopnie ogólności zainteresowań: zainteresowania ogólne oraz zainteresowania o jeszcze większej ogólności niż ogólne zainteresowania przedmiotowe - zainteresowania szerokie.

Będą to zainteresowania określonymi dziedzinami nauki i życia, jak np. zainteresowania humanistyczne (historia, językiem polskim, językami obcymi).

Obok zainteresowań naukami ścisłymi (np. matematyką, naukami przyrodniczymi, sztuką, itp..)

Zainteresowania dzieci w młodszym wieku szkolnym dotyczy licznych dziedzin przedmiotów.

U większości dzieci zainteresowania mają szeroki zakres przy czym niektóre dzieci określają łatwo swoje dominujące zainteresowania, ale znacznej grupie trudno określić, które z nich dominują.⁹

Badania prowadzone przez psychologów dotyczące zainteresowań dzieci w młodszym wieku szkolnym wykazały, iż zainteresowania sportem i zabawami ruchowymi należą do czołowych zainteresowań tego okresu.

Drugą grupą stałych i trwale utrzymujących się zainteresowań stanowią zainteresowania poznawcze o charakterze rozrywki intelektualnej, realizowanej przez dzieci poprzez czytanie.

Dzieci w tym wieku chętnie majsterkują. Dużą rolę w życiu dziecka i rozwijaniu

⁸ Tamże, s.64

⁹ M. Żebrowska, Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, Warszawa 1986, s.644

jego zainteresowań odgrywają środki audiowizualne, czyli telewizja, video, komputery, gry komputerowe lub telewizyjne.

Wszystkie te zainteresowania wpływają w mniejszym lub większym stopniu na kształtowanie się osobowości dziecka i jego harmonijny i wszechstronny rozwój.

3. Środowisko rodzinne jako inspirator tworzenia zainteresowań ogólnych - typologia postaw rodzicielskich w aspekcie kształtowania zainteresowań ogólnych

W literaturze socjologicznej, pedagogicznej, psychologicznej spotykamy wiele definicji określających rodzinę.

F. Adamski i S. Kozak określają rodzinę jako małą grupę osób połączonych więzami małżeństwa, pokrewieństwa lub adopcji, wspólnie zamieszkującą, wypełniającą społecznie określone zadania.¹⁰

Według Z. Zborowskiego „rodzina” to grupa naturalna, oparta na związkach krwi, małżeństwa lub adopcji. Jest to grupa o charakterze wspólnoty, której podstawową funkcją jest utrzymanie ciągłości biologicznej społeczności.¹¹ Zaś A. Kwak przez „rodzinę” rozumie parę małżeńską i jej dzieci.

Członkowie rodziny mieszkają razem i tworzą gospodarstwo domowe.

Takie podejście zawęża rodzinę do grupy osób, które łączą stosunki małżeńskie i rodzicielskie. Rodzina określa bliżej cele i wartości do których mają dążyć dzieci. Przyczynia się do formowania konkretnych zainteresowań i potrzeb.

W rodzinie dzieci są wdrażane do odpowiednich form zachowania i postępowania, które są kontrolowane i oceniane przez rodziców.¹²

„Prawidłowo ukształtowana rodzina jest dla normalnej jednostki grupą odniesienia, z którą świadomie i mocno identyfikuje się ona jako jej członek i reprezentant, współtworzy i przyjmuje kulturowane w niej poglądy, obyczaje, wzory zachowania i postępowania.”¹³

Należy zaznaczyć, iż funkcja wychowawcza rodziny obejmuje szereg zadań. Zadania te przedstawia schematycznie J. Maciaszkowa.¹⁴

<i>zapewnienie prawidłowego rozwoju intelektualnego</i>	<i>rozwijanie zainteresowań i aspiracji poznawczych</i>
<i>zapewnienie prawidłowego</i>	<i>kształtowanie potrzeb psychicznych a szczególnie emocjonalnych</i>
<i>zapoznanie z zasadami i normami etycznymi</i>	

¹⁰ F. Adamski, Socjologia małżeństwa i rodziny, Warszawa 1982, s.82

¹¹ Z. Zborowski, Rodzina jako grupa społeczna - wychowawcza, Warszawa 1970, s. 14

¹² T. Pilch, I. Lepalczyk, Pedagogika społeczna - wychowanie i środowisko, Warszawa 1993, s. 121

¹³ J. Rembowski, Więzy uczuciowe w rodzinie, Warszawa 1972, s. 121

¹⁴ J. Maciaszkowa, Rola szkoły w przygotowaniu młodzieży do życia w rodzinie, Warszawa 1977, s. 17

<i>rozwoju psychicznego</i>	osobowość dziecka (efekty)	<i>kształtowanie kultury uczuć</i>
<i>kształtowanie kultury uczuć</i>		<i>kształtowanie umiejętności</i>
<i>kształtowanie aktywnego</i>	<i>kształtowanie aktywności</i>	<i>współżycia z innymi</i>
<i>stosunku do pracy</i>	<i>społecznej</i>	<i>kształtowanie postaw</i> <i>patriotycznych</i>

Zadania wychowawcze rodziny

Wykorzystywanie tych zadań jest możliwe tylko w prawidłowo funkcjonujących rodzinach, a mianowicie mających:

- 1) warunki socjalno - bytowe, które pozwolą na zaspokojenie potrzeb biologicznych i psychicznych;
- 2) odpowiednie warunki społeczno - bytowe przez, które rozumie się poziom kultury, status społeczny i poziom umysłowy rodziców;
- 3) dobre i zgodne współżycie małżonków, rozkład i rozbięcie rodziny powoduje zaburzenia w jej funkcjonowaniu.

Analizując dokładniej domowe środowisko dziecka trzeba zwrócić uwagę: na warunki mieszkaniowe rodziców i dziecka oraz stan materialny rodziców, czas wolny rodziców i udział dzieci w zajęciach domowych, pozycje dziecka w rodzinie, liczebność rodziny oraz charakter wzajemnych stosunków między jej członkami.

Istotne znaczenie mają też tradycje kulturowe panujące w rodzinie, kultura językowa środowiska domowego, poziom moralny, charakter i temperament, stan zdrowia psychicznego i fizycznego członków rodzinnej wspólnoty.¹⁵

Układ stosunków między rodzicami i innymi członkami rodziny musi opierać się na wzajemnym zainteresowaniu oraz na rozumnym partnerstwie we wszystkich obowiązkach, radościach i troskach. Jedynie dobrze zorganizowana rodzina może mieć korzystny wpływ na zachowanie dziecka, rozbudzanie jego zainteresowań i kształtowanie jego osobowości.

Należy zwrócić uwagę na fakt, iż właśnie rodzina kształtuje podstawowe cechy osobowości dziecka między innymi jego potrzeby i postawy.

W zależności od tego, jakie postawy w stosunku do dziecka przybierają rodzice, taki stosunek ma dziecko do siebie.¹⁶

Ponieważ rodzina jest środowiskiem wychowawczym, w którym tkwią największe możliwości wszechstronnego rozwoju człowieka, istotnym zadaniem rodziców jest zaspokojenie podstawowych potrzeb psychicznych dziecka.

Podstawową potrzebą dziecka jest potrzeba miłości, ciepła i życzliwości.¹⁷

¹⁵ Z. Zborowski, Rodzina jako grupa społeczno - wychowawcza, Warszawa 1970, s.31

¹⁶ N. Han - Ilgiewicz, Trudności wychowawcze i ich tło psychiczne, Warszawa 1961, s.47

¹⁷ H. Cudak (red.), Problemy współczesnej rodziny w Polsce, Piotrków Trybunalski 1988, s.205

Pozytywne wpływy wychowania rodzinnego związane są przede wszystkim z:

- 1) realizowanymi w rodzinie wartościami;
- 2) wzajemną więzią uczuciową;
- 3) pełnionymi rolami rodzinnymi;
- 4) sposobami wzajemnego komunikowania się.

W zależności od trybu życia rodziny - utrzymywania albo nieprzestrzegania ładu i porządku w domu, od kultury pedagogicznej rodziców, może ona stwarzać sytuacje oddziaływania na dzieci w kierunku pozytywnym lub negatywnym. O sile reakcji i przeżyć dzieci oraz rozbudzania ich zainteresowań decyduje głównie ich wrażliwość i odporność psychiczna.

Rozważając nad zainteresowaniami dzieci w młodszym wieku szkolnym należy stwierdzić, że niekiedy wyraźnie wiążą się z nauką. „Są to więc zainteresowania czytelnicze, przyrodnicze, muzyczne, plastyczne techniczne określane jako majsterkowanie, przeważa w nich bowiem element praktycznego działania a dążenie do poznania teorii występuje tylko o tyle, o ile jest to konieczne do działań praktycznych.”¹⁸

Należy zaznaczyć, iż postawy rodziców, ich zainteresowania, systemy wartości odgrywają ogromną rolę w rozwoju intelektualnym dziecka.

Ponieważ rodzice, którzy mają mniej czasu dla dziecka podnoszą jakość kontaktów z nim. Ponadto rodzice zainteresowani pracą, mający aspiracje zawodowe, więcej czytają, więcej chodzą do teatru, w domu wspólnie oglądają programy telewizyjne, rozmawiają na ich temat, np. czytanych książek, oglądanych programów czy sztuk teatralnych.¹⁹

Pozytywny stosunek do czytelnictwa osiągają rodzice, którzy zachęcają dziecko do codziennego czytania i sami stwarzają odpowiednią atmosferę np. wypożyczając z dzieckiem książki z biblioteki, rozmawiając na temat przeczytanych książek itp.

Także znaczenie muzyki w życiu codziennym i jej wpływ na psychikę dziecka i jego zainteresowania są ogromne; muzyka uczy słuchać, kierować uwagę na zjawiska akustyczne, rozwija inteligencję. Jeżeli rodzice pomogą także dziecku rozwijać zainteresowania muzyczne bądź plastyczne, uczynią je istotą nie tylko szlachetniejszą ale również szczęśliwszą, rozwijając wyobraźnię oraz kulturę estetyczną dziecka.

Podsumowanie

Współcześnie na życie rodziny miały i mają wpływ dokonujące się przeobrażenia w otaczającym świecie. Spowodowały one zmiany w strukturze typowej ro-

¹⁸ F. L. Ilg., B. Ames, S. M. Baker, *Rozwój psychiczny dziecka*, Gdańsk 1998, s.52

¹⁹ I. Wołoszynowa, *Psychologia pomaga w wychowaniu*, Warszawa 1962, s. 178

dziny. Zmiany te wyrażają się w skłonności do tworzenia rodziny małej, złożonej tylko z rodziców i dzieci.

Obecnie w naszym społeczeństwie ukształtował się typ rodziny elitarnej.

Należy zwrócić uwagę, że współcześnie większe znaczenie w rodzinie mają stosunki partnerskie: żona i mąż wspólnie podejmują decyzje.

Toteż przemiany zachodzące we współczesnej rodzinie mają swe odbicie, ponieważ wpływają na zachowanie się dzieci, na ich poczucie bezpieczeństwa, umiejętność nawiązywania kontaktów z ludźmi, a także określają postawy jednych członków rodziny wobec drugih.

Należy zaznaczyć, iż największy wpływ na budowanie osobowości dziecka wywiera stopień zainteresowania rodziców sprawami dziecka oraz ich stosunek do niego. Zaś systematyczny kontakt dziecka z rodzicami wpływa na kształtowanie się u niego pozytywnego obrazu samego siebie oraz obrazu świata, który wydaje się interesujący i ciekawy, rozwija również zainteresowania ogólne.

Bibliografia

- 1/ Adamski F., Socjologia małżeństwa i rodziny, Warszawa 1982
- 2/ Ilg F. L., Ames, Baker S. M., Rozwój psychiczny dziecka, Gdańsk 1988
- 3/ Cudak H. (red.), Problemy współczesnej rodziny w Polsce, Piotrków Trybunalski 1988
- 4/ Gurycka A., Rozwój i kształtowanie zainteresowań, Warszawa 1989
- 5/ Han - Ilgiewicz N., Trudności wychowawcze i ich tło psychiczne, Warszawa 1961
- 6/ Maciaszkowa J., Rola szkoły w przygotowaniu młodzieży do życia w rodzinie, Warszawa 1977
- 7/ Rembowski J., Więzy uczuciowe w rodzinie, Warszawa 1972
- 8/ Pilch T., Lepalczyk I., Pedagogika społeczna - wychowanie i środowisko, Warszawa 1993
- 9/ Przetacznikowa M., Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży, Warszawa 1967
- 10/Super D., Psychologia zainteresowań, Warszawa 1972
- 11/Szuman S., Psychologia wychowawcza wieku szkolnego, Warszawa 1947
- 12/Więckowski R., Zainteresowania dzieci w młodszym wieku szkolnym „Życie Szkoły” Nr 1, Warszawa 1985
- 13/Wołoszynowa I., Psychologia pomaga w wychowaniu, Warszawa 1962
- 14/Zborowski Z., Rodzina jako grupa społeczno - wychowawcza, Warszawa 1970
- 15/Żebrowska M., Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, Warszawa 1986